

Special:
Spelen met ruimte

Kinderen durven meer dan je denkt

Risicovol spelen met loose parts

Risicovol spelen staat steeds meer in de belangstelling. Toch wordt er in de praktijk vaak mee geworsteld. Door 'loose parts' op het speelplein te introduceren, stimuleer je risico en uitdaging en verleggen kinderen hun grenzen. Maar hoe bied je dat aan? En wat is je rol qua begeleiding?

TEKST MARTIN VAN ROOIJEN | BEELD TOM VAN LIMPT EN JUDITH LECHNER

De meerwaarde van het aangaan van risico's tijdens het spelen zijn bekend. Pedagogisch professionals in onderwijs en kinderopvang willen kinderen hiervoor de ruimte bieden (Van Rooijen, 2014). Dat kan met behulp van *loose parts*. Zeker bij jonge kinderen zal je verbaasd staan wat 'spelen met spullen' in gang zet: de veerkracht, creativiteit en samenwerking spat ervan af. Maar wat zijn *loose parts*? Waarom zijn ze zo aantrekkelijk en bieden ze elk kind de uitdaging die het nodig heeft? En hoe kun je ze op een mooie manier inzetten voor meer risico en autonomie?

Voordelen van spelen met loose parts

Spelen met *loose parts* zorgt ervoor dat kinderen meer bewegen. Kinderen maken minder ruzie en werken beter samen. Ook stimuleert het de verbeelding, de creativiteit en het aangaan van risico's (Hyndman e.a., 2014). Kinderen krijgen andere speelmaatjes en ook de zogenaamde 'binnenkinderen' gaan naar buiten, omdat ook zij de *loose parts* interessant vinden en er voor hen iets te doen is.

De meerwaarde van *loose parts* ervaar je het beste door te kijken naar hoe kinderen er in de praktijk mee spelen. Dat ontdekte Tilly Kuiper, stafmedewerkster BSO van KION Kinderopvang. Op een middag in de zomervakantie zag zij hoe de kinderen eerst aarzelend, maar dan steeds meer uitgelaten de bijzondere speelspullen

ontdekken. 'Veel kinderen kijken met grote ogen naar wat er uit de boedelbak komt: het prikkelt en daagt hen uit. Wat een vrijheid om zelf te bepalen en te verzinnen wat je met de materialen doet. Echt een verademing, voor de kinderen én de pedagogisch medewerkers.'

Loose parts zijn geen speelgoed

De term *loose parts* komt uit Groot-Brittannië, waar kinderen vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw in *Adventure Playgrounds* konden spelen met planken, stenen en andere 'echte' bouwmaterialen (Newstead, 2019). Die avonturenspeeltuinen bestaan nog steeds, met overal *junk*, rommel waar kinderen vrij de beschikking over hebben. Denk bijvoorbeeld aan kratjes, kabelrollen, buizen en slangen of natuurlijke materialen als stammetjes, takken en stenen. De materialen hebben oneindig veel mogelijkheden. Kinderen kunnen ze zelf verplaatsen, aanpassen, controleren, wijzigen en manipuleren. Deze losse spullen hebben geen specifiek gebruik zoals regulier speelgoed dat vaak heeft. Ook spullen van de kringloop zijn geschikt, zoals bureaustoelen, rollators en keukentrapjes. Als je deze 'echte' spullen buiten los aanbiedt, kan het kind zelf keuzes maken, combinaties bedenken en er zo een eigen betekenis aan geven. Dit gebruik van vooral grote materialen is dus anders dan het werken met kleine *loose parts*, zoals kralen, steentjes, doosjes of bladeren.

Risicovol spelen op eigen niveau

Risicovol spelen gaat over het aangaan van uitdaging. Kinderen zoeken als vanzelf naar wat ze net wel kunnen of nog net niet. Hierin zit de onzekerheid dat het ook 'mis' kan gaan. Het kind weet dit ook en kiest zelf of het dit risico aangaat, met de kans op een schram of een bult. Bij risicovol spelen gaan plezier en angst door elkaar: het is een beetje eng, maar ook leuk, spannend, enzovoort. Juist dit maakt het zo aantrekkelijk voor kinderen: kijk maar naar hun lichaamshouding, gezichtsuitdrukking en de verbale uitingen die plezier en zelfvertrouwen uitstralen. ►►

► Loose parts faciliteren risicovol spelen

Er zijn zes categorieën risicovol spelen: spelen op hoogte, snelheid, ruig spel, riskante gereedschappen, spelen in de buurt van gevaarlijke elementen als water en vuur, en uit het zicht spelen (Sandseter, 2010). Een aanvullende categorie die je bij het jonge kind ook ziet is 'plaatsvervangend' risicovol spelen: het kijken naar andere kinderen dat dezelfde sensatie van spanning en plezier kan opleveren. In de praktijk zie je dat loose parts het risicovol spelen van kinderen stimuleert. Met materialen met wieltjes, zoals een rollator, ga je zo hard mogelijk. Kratjes stapelen of een huishoudladder zorgt voor spelen op hoogte en met tapijttrollen worden zwaardgevechten gehouden. Het mooie is dat losse spullen ervoor zorgen dat kinderen het risiconiveau zelf kunnen aanpassen aan hun vaardigheden. Dit draagt bij aan de versterking van hun

Martin van Rooijen

is pedagoog en onderzoeker, promovendus aan de Universiteit voor Humanistiek. Hij geeft trainingen en workshops Risicovol spelen, Playwork en Loose Parts

risico-competentie: zelf risico's inschatten en de juiste afwegingen maken om zichzelf te beschermen (Lavrysen e.a., 2017). Daarnaast is risicovol spelen goed voor de veerkracht en weerbaarheid, het zelfvertrouwen en betrokkenheid, de creativiteit en zelfkennis en tot slot zorgt het voor meer autonomie en zelfstandigheid (Tovey, 2011).

Actief niets doen

Het idee achter risicovol spelen is dat kinderen zelf in staat zijn om voor hun eigen veiligheid te zorgen. Als volwassenen vertrouwen we erop dat zij zelf de materialen ontdekken, hun grenzen verkennen en opzoeken. Wat is onze rol dan? Hiervoor kunnen we leren van de *playworkers* die in Groot-Brittannië speciaal worden opgeleid om kinderen te ondersteunen in hun vrije spel en hen de ruimte en tijd te bieden die zij nodig hebben. Zij werken als begeleiders in speeltuinen, naschoolse opvang en als overblijfskrachten. Hun uitgangspunt is *containment*: terughoudendheid, zelfbeheersing, jezelf inhouden. Niet 'op je handen zitten', maar 'actief niets doen'. Ook al lijkt het of we nergens mee bezig zijn, we observeren de kinderen en het spelen, luisteren naar hen en reflecteren daarbij waar we eventueel wél nodig zijn. We staan daarbij niet stil. Zonder dat de kinderen het merken, bewegen we door de ruimte, constant, voor alle speelsituaties en individuele kinderen onder onze hoede. En dat is best lastig, omdat er zich steeds opnieuw situaties voordoen waarbij het veel eenvoudiger is om in te grijpen en een paar opdrachten uit te delen dan niets te doen.

Rol van de begeleider: drie taken

Als begeleider hebben we eigenlijk maar drie taken. Ten eerste: we zijn er voor hulp en ondersteuning als het kind daarom vraagt. Meespelen mag, maar we proberen ons ook zo snel mogelijk weer terug te trekken zodat kinderen zelf spelen. De tweede taak: de veiligheid. Niet alles hoeven wij aan het kind over te laten. Tegen gevaar beschermen we kinderen en dan grijpen we in. Gevaarlijk zijn dingen die kinderen niet zien of kunnen

Loose parts stimuleren de verbeelding, de creativiteit en het aangaan van risico's

overzien, bijvoorbeeld een tak die op afbreken staat of glas dat ergens ligt. Risico is iets dat kinderen zelf kunnen inschatten en bedenken of ze het aangaan. Omdat we geneigd zijn te snel in te grijpen, hanteren we hierbij de dertig-tellen-regel: als je denkt dat je nodig bent tel je tot dertig. Meestal heeft het kind het dan al zelf opgelost, en hoe mooi is dat! Tot slot onze derde taak: we mogen ingrijpen voor praktische zaken: het speelkwartier is afgelopen, we gaan opruimen et cetera.

Loose parts bij Huis de B

Kinderopvangorganisatie Huis de B in Groningen heeft sinds november 2021 op het speelplein een container vol met loose parts. Kinderen van de leeftijdsgroepen 2-5 jaar en 5-7 jaar mogen hier vrij mee spelen, elk op hun eigen niveau, zodat ze op hun manier uitdaging kunnen zoeken. De inzet van loose parts komt voort uit het pedagogisch beleid van Huis de B, waarin zij *Playwork* hanteren als werkmethode en risicovol spelen als leidraad bij het handelen. De pedagogisch medewerkers volgden eerst een workshop over de meerwaarde van loose parts voor kinderen en hoe dit te begeleiden. Ze dachten na over de speelwaarde van loose parts en verzamelden zelf voorwerpen die uitdaging bieden, voor een brede leeftijdsgroep geschikt zijn, en de creativiteit van kinderen aanspreken.

'Ik observeer meer en laat meer toe'

Ervaringen van de begeleiders

De begeleiders zien dat kinderen vindingrijker worden en dat er een andere sfeer is. Ze zien een andere kant van de kinderen en kunnen dat delen met de ouders. Sommige kinderen

Zelf aan de slag met loose parts play?

- Zorg dat je plek hebt voor opslag.
- Regel spullen: bij de middenstand, gemeentewerf of kringloopwinkel, in grofvuilcontainers, of doe een oproep aan ouders. Per kind heb je twee à drie items nodig.
- Kies 'speelbare' spullen: veel mogelijkheden voor alle leeftijden en beter grote spullen dan kleine materialen.
- Start gewoon en kijk wat er gebeurt.

Attentiepunten:

- Kinderen mogen best materialen verzamelen en bewaken, omdat andere kinderen het proberen te stelen. Loopt het uit de hand? Herverdelen!
- Materiaal ontdekken mag, opzettelijk slopen niet.
- Heeft iets geen speelwaarde meer of is het kapot? Weggooien.
- Samen opruimen in vijf minuten: iedereen helpt mee.

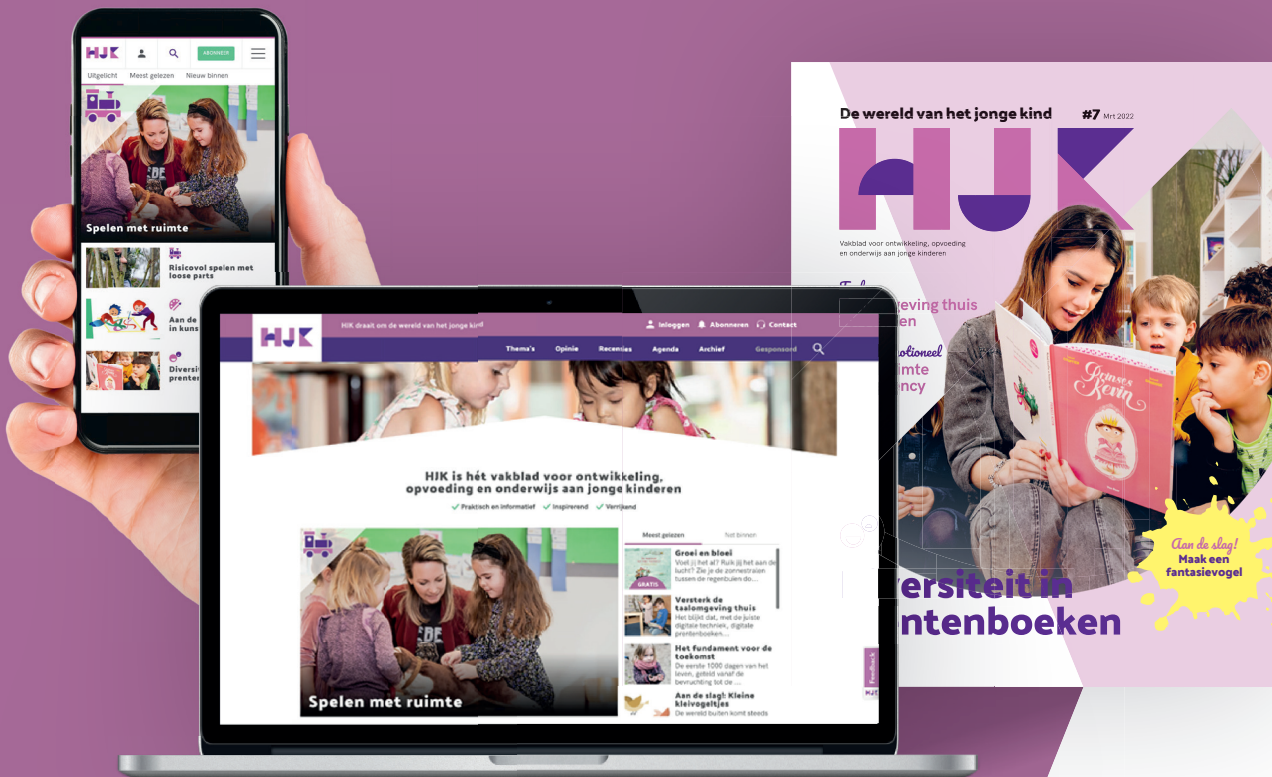
twijfelen eerst: wat moet ik ermee? 'Maar dan geven we tips of we zeggen: zullen we het samen doen?' Hiermee helpen ze het kind het materiaal te ontdekken. Wat betreft risicovol spelen zien begeleiders dat kinderen van elkaar afkijken: sommige kinderen durven al snel iets, waarna andere kinderen het ook gaan uitproberen. Snelheid is populair. Kinderen racen risicovol met de rollator en duwen zo hard mogelijk de bureaustoel met een kind erop. Bij een huishoudladder zie je dat een kind zelf bedenkt of het wel of niet op de bovenste tree gaat staan. Ingrijpen doen ze niet snel, daarin staan ze op één lijn. Toch is deze nieuwe speelmogelijkheid ook voor henzelf een experiment. 'Soms zie ik gevaren, die achteraf niet zo gevaarlijk zijn,' zegt een van hen. Belangrijk dus om met collega's steeds ervaringen en dilemma's te bespreken. Maar het belangrijkste is wat ze bij de kinderen zien: 'Ik ben telkens weer verwonderd: wat spelen ze super samen en wat bedenken ze veel.'

De literatuurlijst en leestips zijn te vinden op: www.hjk-online.nl/artikelen

Blijf op de hoogte van de ontwikkelingen rondom het jonge kind

Neem een (online) abonnement op HJK

- + Alles over de ontwikkeling, opvoeding en het onderwijs aan jonge kinderen
- + Betrouwbare vakinformatie
- + Voor en door onderwijsprofessionals

Meer weten?

Ga naar hjk-online.nl of bel 088-2266691